

СЛАВИША Д. НЕДЕЉКОВИЋ¹

МИЛОШ З. ЋОРЂЕВИЋ²

АЛЕКСА М. ПОПОВИЋ³

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТМАН ЗА ИСТОРИЈУ

ПРИЛИКЕ У ЦЕНТРАЛНИМ ОБЛАСТИМА СТАРЕ СРБИЈЕ КРАЈЕМ ХVIII И ПОЧЕТКОМ ХIХ ВЕКА

САЖЕТАК. Кроз читав ХVIII век, Османским царством дивљала је анархија чије су последице директно погађале хришћанске поданике, који су осећали све већу имовинско-правну несигурност. Турска централна власт готово да није ни постојала. Иако је Порта више пута покушавала да, низом фермана и берата, обузда анархију и сепаратистичке покрете, мало шта је било постигнуто на том плану. У годинама након Велике сеобе, почело је насељавање арбанашких племена из планинских области северне Албаније. Подржавани од османских власти, Арбанаси су у наредним деценијама средишње области Старе Србије претворили у поприште феудалне и племенске анархије и крвавог разрачунавања са српским православним живљем.

Кључне речи: Арбанаси; зулуми; Османско царство; ратови; српски народ; Стара Србија; читлук-сахибијски систем.

---

¹ slavisa.nedeljkovic@filfak.ni.ac.rs

² milos.djordjevic@filfak.ni.ac.rs

³ aleksa.popovic@filfak.ni.ac.rs

Рад је примљен 6. фебруара 2021, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 21. децембра 2021.

Од средњег века, па до почетка српског устанка 1804. године, под Србијом су подразумеване области које су обухватале простор од Београда до Велеса и од Кладова до малисорских планина. Стварањем устаничке државе, јавља се ново поимање њених граница. До пред крај XVII века, Срби су све територије на којима су живели називали једним општим именом – српске земље (Јагодић, 2016, стр. 26–36). За време дуге турске владавине, изворни називи српских земаља опстајали су упоредо са турским административно-управним називима и то не само међу Србима него и у европској литератури. У појединим случајевима, као у случају имена Рашка, много дуже код европских путописаца и истраживача, него код Срба. Када је после Другог устанка, кнез Милош упорним и стрпљивим радом настојао да од турског Београдског пашалука створи аутономну кнежевину у границама одређеним Букурешким мировним уговором, све српске области, које су остале ван граница трибутарне српске кнежевине добиле су нов назив. Још давне 1820. године, Вук Караџић је све области јужно и југозападно од Милошеве Србије, које су се налазиле између речних токова Дрине, Лима и слива Јужне Мораве, назвао заједничким именом *Сџара Србија* (Терзић, 1997, стр. 91–110; Шешум, 2017, стр. 74–81; *Косово и Мејхохија у српској историји*, 1989, стр. 191).

Стара Србија је била веома значајна за Србију и српски народ уопште. Она заузима пространи део Балканског полуострва и има најкраће прилазе обалама Јадранског и Егејског мора. Она има везе са скоро свим балканским земљама и у томе се са њом није могла поредити ниједна територија на Балкану. Смештена између Јадрана и Егеја, Стара Србија се налазила на раскршћу два велика пута који су у средњем веку пролазили преко Балканског полуострва. Први друм је полазио од Венеције, затим се преко Дубровника, Босне и Новог Пазара (Трговишта) спуштао на Косово, а одатле на југ до Скопља, Солуна, Сереза и Цариграда. Други пут је, полазећи од лука између Котора и Драча, обилазио на југ Скадарско језеро, па је потом преко Белог Дрима долазио до Призрена, одакле се спуштао на Косово, где се затим спајао са босанским друмом (Гравије, 1995, стр. 9). Ова територија била је не само кључ Моравско-вардарске долине већ и област у којој су се спајале две балканске комуникације. Свако ко је под својом влашћу држао раскрснице ових путева могао је да обезбеди доминантан положај на Балканском полуострву. За Србију је то било од велике важности, јер је она преко косов-

ско-метохијске котлине, добијала најкраћу везу и једини природни излаз на Јадранско море (Рот, 1996, стр. 145–148; Чемерићић, 1937, стр. 692–693). Стара Србија представљала је у средњем веку језгро средњовековне Србије, око кога су се груписале све остале српске земље. У њој су се налазили најважнији српски центри: Рас, Призрен, Приштина и Скопље. Створен ради потребе да се истакне историјско право Србије на одређене територије које су се још увек налазиле под турском влашћу, појам *Сѝара Срдија* представљао је израз историјске свести, који је у себи садржао темеље српске духовности и националног идентитета (Јагодић, 2016, стр. 36). Овај значај Старе Србије за интересе Србије и српског народа био је познат и Турској. Због тога се она, скоро два века, здушно трудила да уништи српски народ на овим просторима и да га замени за њу поузданијом арбанашком популацијом.

Пораз велике турске војне силе под Бечом (1683) означио је коначно повлачење Турске царевине из Угарске и Ердеља и осипање османске власти на европском југоистоку, уз дефинисање нових основа за уређење границе са аустријском царевином Карловачким миром 1699. године (Parvev, 2010, стр. 138–140; Реџаљ, 2015, стр. 23; Abou-el-Haj, 1969, стр. 468). Удружене против исламске опасности, хришћанске државе су извршиле снажан притисак на Османско царство. Све је ово значајно подстакло Србе који су у Хабзбуршкој монархији и Венецији видели савезнике у борби за ослобођење од вишевековног турског ропства. Продор аустријске војске у Србију и освајање Београда (1688) охрабрило је Србе, који су се у значајнијем броју укључили у борбу против турских одреда. Када се након спаљивања Скопља командант аустријске војске генерал Енеја Силвије Пиколомини повукао у Призрен, ту га је сачекало око 20.000 људи, са чијим старешинама је склопио уговор о заједничкој борби против Турака (Самарџић, 1985, стр. 81–86). Међутим, недуго потом, Пиколомини је преминуо од куге, а аустријски команданти више су гледали на Србе као на подјармљено становништво него као на равноправне савезнике, тако да је пљачкање и злостављање становништва узело шире размере. Разочарани понашањем царске војске, српски устаници почели су да одустају од договореног савезништва. Крајем 1689. године, Турска царевина је мобилисала своје снаге и кренула је у велику контраофанзиву. Након пораза аустријских трупа код Качаника почетком 1690. године, малобројне српске снаге нису могле да зауставе

велику турску силу, већ су уз борбу почеле да се повлаче ка западу и северу земље. У стопу их је пратила турска војска која се на сваком кораку сурово светила српској хришћанској раји (Радоњић, 1950, стр. 93–110). Суочени са бесом турске војске, најтеже су страдали Приштина, Призрен и Пећ. Царски ферман о амнестији и обустави прогона стигао је прекасно. Језива одмазда погодила је и остале крајеве Србије. Тако је на подручју тек основаног Београдског пашалука број становника који су плаћали порез смањен за осам пута (Богдановић, 1985, стр. 82–85). На удару турских одреда, у којима је било и исламизованих Арбанаса, нашле су се бројне српске цркве и манастири, као и старе српске задужбине. Арбанаси из племена Гаши опљачкали су Високе Дечане, убиле игумана и отели најбоља манастирска имања. На позив аустријског цара Леополда I, патријарх Арсеније III Чарнојевић је са делом високог свештенства превео и знатан део издеглог становништва на тле јужне Угарске. Међу њима је било и доста Срба са Косова и Метохије. Све ово што се дешавало значајно је уздрмало положај Пећке патријаршије и имало великог удела на њено касније укидање. Велика сеоба Срба, која се догодила 1690. године, представљала је преломни догађај у историји српског народа у централним областима Старе Србије. Систематско уништавање српског живља, праћено великим прогоном, имало је разорне последице за ове старе српске територије (Самарџић, 1990, стр. 8).

Оно што није урадио турски јатаган, учинила је куга, тако да су многа села у централним областима Старе Србије остала потпуно празна. Најтежа последица до које је дошло након Велике сеобе и повлачења српског становништва са Косова и Метохије била је десрбизација ових области. То је створило простор за насељавање Арбанаса, који су почели систематски да насељавају запустеле српске области. После Прве и Друге сеобе Срба, почео је да се мења етнички састав становништва у Старој Србији. Досељена арбанашка племена из северне Албаније населила су се у делимично напуштена српска села у којима је један део српског становништва почео да прелази у ислам. Тако су, крајем XVIII и почетком XIX века, Арбанаси били скоро једини становници у Хасу, Дреници, Шаљи, Руговској клисури, у селима испод падина Скопске Црне Горе и у качаничком крају. У планинским крајевима су се српска села задржала само у Средачкој и Сиринићкој жупи, на обронцима Шар-планине, у Старом Колашину и у горњем току Ибра. Ова померања становништва пре-

судно су утицала на живот Срба и његов даљи развитак (Лутовац, 1955, стр. 265–280).

Међутим, треба напоменути да, иако су након 1690. године запустеле читаве области, Велика сеоба ипак није значила потпуну десрбизацију ових територија, како се то раније помињало у српској историографији. У прилог томе сведочи и податак да су се Срби у Призренском и Вучитрнском санџаку 1717. и 1736. године, подизали на оружје против Турака, што јасно показује да је српски народ у средишним областима Старе Србије још увек био значајно бројан и да је могао да угрози османску власт на овим територијама (Шешум, 2017, стр. 30).

У годинама након Велике сеобе, почело је насељавање арбанашких племена из планинских области северне Албаније. Подржавани од османских власти, Арбанаси су у наредним деценијама средишње области Старе Србије претворили у поприште феудалне и племенске анархије и крвавог разрачунавања са српским православним живљем. За пет векова турске доминације на Балканском полуострву догодиле су се велике демографске промене (Аутор, 2019, стр. 166–168). Долазећи из Азије, Турци су са собом донели један од најефикаснијих начина да се осигура једна територија и потчини један народ. То је било уништавање и расељавање несигурног становништва и његова замена новом, поузданијом популацијом. Европска и светска историја бележе много примера да се средиште државног простора једног народа временом померало на друго место, стварајући нови национални центар. Све је то нарочито дошло до изражаја на турбулентном Балканском полуострву, где је дијаспора постала типична историјска судбина малих народа. Много су, ипак, ређи примери када је народ плански потискиван са свог основног етничког простора, као што се то десило српском народу у Старој Србији (Павловић, 2001, стр. 486–488).

Верски прозелитизам ислама владајуће државне религије у Турској био је искључиво усмерен ка повећању броја муслимана. Поред исламизације српског становништва, то је подразумевало и довођење муслиманског арбанашког становништва и његово насељавање у централним областима Старе Србије. Турске власти су директно подстицале насељавање јер је то било у складу са њиховим политичким интересима (Гравије, 1995, стр. 9–10). Наоружани исламом, Арбанаси су у заузимању територија били веома безобзирни и нису презали ни од каквих злочина. Од Великог бечког рата, турске власти су у Србима виделе бун-

товнике и опасне противнике, а у Арбанасима савезнике и борце за очување Османског царства. Арбанаси су на тај начин стекли право да без страха од икакве казне нападају српско хришћанско становништво. Ако би која разбојничка чета и била ухваћена, она би после слања у неки већи административни центар била ослобођена и са даровима послата натраг.⁴ Миграције Арбанаса наставиле су се кроз цео XVIII век. За време аустријске управе у Србији, међу протоколима Београдске администрације, налазе се и жалбе Арбанаса на дуготрајно издржавање контумаца приликом преласка границе са стоком коју су гонили на испашу (Митровић, 1988, стр. 268). Крајем шездесетих и почетком седамдесетих година XVIII века, Арбанаси из племена Маврићи из фиса Соп, који су првобитно били насељени у околини Пећи, мигрирали су на север у Крушевачки санџак. Тамо су за веома кратко време направили велике проблеме тамошњим властима. Осioni Арбанаси насртали су не само на српску рају већ и турске трговачке караване и ханове. Њихов терор био је толико велики да је Порта 1771. године издала ферман о њиховом протеривању у Метохију. Искористивши заузетост власти око ратова са Црном Гором, Маврићи су успели да се населе у Изморнику, долини Моравице, Голаку, Лабу, Пустој реци и Кумановско-прешевској Црној Гори. Најсевернији домет арбанашких миграција обухватио је српске вароши: Алексинац, Чачак, Карановац (Краљево), Трстеник, Баточину и Ђуприју. Избијање Српске револуције 1804. године затекло је Арбанасе у овим варошима као припаднике турских гарнизона и само је ослободилачки устанак Срба спречио њихово даље ширење по унутрашњости Београдског пашалука (Шешум, 2017, стр. 37–38). Друштвени и аграрно-правни положај српског народа у Турској у XVIII и првим деценијама XIX века био је условљен правним нормама и економским односима у Османском царству. Све до Париског мировног конгреса и проглашења Хатихумајуна (1856), хришћани су представљали категорију становништва која се по свему морала разликовати од владајућег дела османског друштва, од муслимана. Разлика између хришћанске раје и правоверних муслимана била је присутна на сваком месту и свакој прилици.⁵

⁴ Архив Србије (даље: АС), Министарство иностраних дела, Инострано одељење (даље: МИД-И), 1847, ф V, р 58, Но 4885, Начелство Крушевачког округа – Попечитељству иностраних дела, Крушевац 30. новембар/12. децембар 1847.

Основна категорија која је одређивала друштвене и аграрно-правне односе између хришћана и муслимана у Турској, била је вера. Верско учење ислама и шеријатски закони јасно су дефинисали положај немуслиманског становништва као грађана другог реда, које није имало право да утиче на друштвене, политичке и економске прилике у Османском царству. Све што се тицало политичког живота и државног уређења било је искључива привилегија муслимана. Хришћани су могли да се друштвено организују само преко верских установа, чији је статус био признат и од шеријатског законодавства и од султана и Порте. Због тога је свако јавно иступање хришћана за побољшање друштвеног и аграрно-правног положаја било схваћено као нарушавање поретка у Царству, те је као такво наилазило на отпор турске државне управе, али и ширих слојева муслиманског друштва (Аутор, 2012b, стр. 22–26; Нушић, 1986, стр. 205–208).

Званичан став који су турске власти заузимале у односу на своје хришћанске поданике, а који је подразумевао веће слободе и равноправнији положај, углавном је био резултат притиска великих сила. Међутим, упркос бројним царским ирадама и званичном курсу турске државне политике, у свакодневним односима и контактима муслимана са хришћанима преовладавали су верска нетолеранција и својеврсни сегрегационизам. У Турској је потчињено хришћанско становништво морало да живи у посебним махалама, обично на периферији. Хришћани нису смели самовољно, без путних исправа – тескера, напуштати места у којима су становали. Хришћанска раја се морала склањати Турцима са пута док они не прођу. Хришћанима је било забрањено да носе оружје, да се баве одређеним занатима, могли су да носе одећу само од одређених материјала и боја, нису смели да имају веће и боље куће но што су куће муслимана итд. (Стојанчевић, 1971, стр. 106–107; Гавриловић, 1909, стр. 39–40).

Постојало је неколико разлога због којих муслиманска друштвена организација није била толерантна према хришћанима у Турској. Ови су разлози били политичке, економске и друштвене природе и били су главна кочница која је спречавала успешно спровођење реформи у Османском царству и побољшавање положаја хришћанског становништва. Под јаким утицајем верске идеологије, шеријатских закона и исламских верских кругова, друштвено-политичка свест муслиманског ста-

⁵ АС, Књажева Канцеларија (даље: КК), XII, бр. 190, Јанићије Радовић – кнезу Милошу Обреновићу, Јагодина 10/22. август 1822.

новништва у Турској, за дуги временски период скоро да није претрпела никакве измене у свом ставу према положају хришћанске раје у Османском царству. Турске државне институције у судству, привреди и управи омогућавале су владајући положај муслимана над хришћанима, што је гарантовало конфесионално-сталешку структуру Турског царства. Идеолошку основу свега тога чинило је шеријатско законодавство које је, уз помоћ својих правних инструмената, држало потчињено хришћанско становништво у таквом положају које му је онемогућавало националну, политичку, економску и културну еманципацију (Хаџи Васиљевић, 1905, стр. 35–50; Аутор, 2012а, стр. 8–10).

Наредни рат Османског царства и Аустрије (1716–1718) означаје почетак новог прогона Срба у Старој Србији. Покушај побуне против Турака, до кога је крајем рата (1717) дошло у Вучитрнској кази, био је у крви угушен и довео је до нових репресалија и прогона. Пожаревачким миром (1718) наступио је период мира од деветнаест година, након чега је дошло до новог рата између Аустријског и Османског царства (1737–1739). Главномандујући аустријске војске и победник у претходном рату, принц Еуген Савојски, преминуо је 1736. године, што се одразило и на војна постигнућа Аустријског царства. Београдским миром (1739) Аустрија је морала да Османлијама преда и Србију са Београдом, што је неминовно изазвало нова миграциона кретања српског становништва. (Samardžić, 2011, стр. 19; Нерпнер, 2019, стр. 90; Berenger, 2014, стр. 31; Roider, 1982, стр. 46; Ágoston, 2011, стр. 105; Braubach, 1962, стр. 41). Слично догађајима од пре неколико деценија, и у овим дешавањима учествовало је српско становништво из средишњих области Старе Србије (Павловић, 2001, стр. 486–488). У средишњим областима Старе Србије поново је избио устанак, у коме је учествовало око 10.000 српских бораца. Побуњеним Старосрбијанцима придружила су се и црногорска племена, као и арбанашко католичко племе из Северне Албаније – Клименти. Међутим, и поред велике жеље Старосрбијанаца да збаци турско-исламски оков и напакон задобију слободу, поновила се ситуација из 1690. године. Притиснута бројним турским трупима, малобројна аустријска војска је почела да се повлачи са бојишта. Занесени верским фанатизмом, наступајући турски одреди су одмах по доласку у српске области почели да врше репресалије над српским становништвом. Казнене јединице османске војске, сачињене углавном од татарских одреда и башибозука, сурово су се разрачунале са срп-

ским живљем у Косовској котлини. Нарочито су тешко пострадала српска села у околини Липљана, Приштине и Вучитрна. Увидевши да ће потпуно изгубити рају која је, поред феудалних, имала и пореске обавезе према османској држави, Порта је прогласила општу амнестију. Међутим, заплашени језивим турским репресалијама и пуни неповерења према турским причама о царској милости и амнестији, косовско-метохијски Срби су се поново одлучили на сеобу, овога пута под патријархом Арсенијем IV Јовановићем Шакабентом. Повлачење српских збегова у Аустрију, представљало је снажан миграциони талас, који је трајао неколико месеци и одвијао се у више праваца (*Косово и Метохија у српској историји*, 1989, стр. 152–160; Урошевић, 1965, стр. 105–106).

Последњи рат између Аустријског и Османског царства, који је на подручју Србије вођен од 1788. до 1791. године, оставио је значајне последице на средишње области Старе Србије. Иако су овога пута ратна дејства заобишла ове старе српске историјске области, сукоб Османског царства са Русијом и Аустријом изазвао је талас верске нетрпељивости која се сручила на српско становништво у Старој Србији. У нападима на српска села предњачили су Арбанаси, који су као припадници османске војске или као разбојници- качци наставили да угрожавају имовину и животе незаштићеног српског становништва. Убиства, пљачке, отмице жена и деце, као и злочини сваке врсте, дешавала су се у многим областима Старе Србије (Батаковић, 1988, стр. 230–234; Богдановић, 1985, стр. 110–116). Убијање ненаоружаних људи, отмица српске деце и девојака, представљала је за Арбанасе прилику да међу својим саплеменицима стекну углед великих јунака. Њихова храброст била је нарочито подстакнута чињеницом да хришћани нису смели да носе оружје. Ако би који Србин кришом набавио оружје и успео да се одбрани од нападача сусрео би се са нападом читавог фиса. У том случају, преостало му је само да погине или да остави целокупно имање и побегне у Србију. Сталним нападима и пљачкањима српских имања Арбанаси су себи осигуравали стални извор прихода. Насилним убирањем приноса, отимањем стоке, сечом шума Арбанаси су издржавали читаве фисове. Истовремено, потискивањем српског становништва, они су стварали простор за досељавање својих саплеменика из северне Албаније⁶ (Љушић, 2011, стр. 46–53;

⁶ АС, МИД-И, 1847, ф V, р 58, Но 5067, Начелство Чачанског округа – Попечителству иностраних дела, Чачак 22 октобар 1847.

Јагодич, 2016, стр. 17–22; Батаковић, 1988, стр. 30; Слијепчевић, 1983, стр. 118–122; Аутор, 2012а, стр. 45–60).

Кроз читав XVIII век Османским царством дивљала је анархија чије су последице директно погађале хришћанске поданике, који су осећали све већу имовинско-правну несигурност. Турска централна власт готово да није ни постојала. Иако је Порта више пута покушавала да низом фермана и берата обузда анархију и сепаратистичке покрете, мало шта је било постигнуто на том плану. Да би се у немирним румелијским областима увео ред, осигурале области, путеви и кланци, била је потребна снажна и модерно опремљена војска. Како оружане снаге Османског царства у то време нису могле ефикасно да одговоре на бројне изазове који су се јављали широм Румелије, наредбе које су се слале из Цариграда нису давале готово никакве резултате и представљале су мртво слово на папиру (Слијепчевић, 1983, стр. 84–92). Главно обележје тешке политичке ситуације у Старој Србији била је анархија. Јавна безбедност скоро да није постојала. Путеве су контролисале банде качака, па се друмовима могло кретати искључиво уз јаку оружану пратњу турских заптија, или уз заштиту арбанашких племена која су контролисала делове саобраћајница на племенској територији (Стојанчевић, 1999, стр. 90–92).

На немирној територији Старе Србије су се између арбанашких паша водили прави мали феудални ратови око тога ко ће загосподарити овим областима и ставити под своју власт стотине српских села. Јаке борбе водиле су се у пећком, вучитрнском, гњиланском и митровачком крају. У борби за стицање политичког утицаја и административног положаја унутар турског система власти жестоко су се сукобљавале најмоћније арбанашке феудално-родовске породице. Војне јединице биле су сачињене углавном од Арбанаса из северне Албаније или Метохије. У овим сударима највише су страдали српски сељаци, који су у вихору ратног разарања губили све што су поседовали; неретко и свој живот. Сукоби паша, забита и ајана били су чести и интензивни, па су и представници царских власти морали више пута да интервенишу како би смирили дубоко завађене стране и спречили још веће разарање (Стојанчевић, 1994, стр. 185–187). Суочени са низом ратова, побуна, терором башибозлука и многобројних крцалијских банди, многи хришћани су били дотерани на сам руб физичке егзистенције. У то време, знатан број муслиманске раје отишао је у јаничаре, тако да су

све њихове дотадашње пореске обавезе, аутоматски биле пребачене на њихове хришћанске суседе. Ови ванредни намети још више су појачали ионако тежак фискални притисак на хришћанску рају. Анархија која је дивљала османским царством, донела је хришћанској раји читлук-сахибијски систем. У многим кадилуцима широм Старе Србије локални моћници слали су своје људе да притискају и тероришу српске сељаке, не би ли их силом натерали да прихвате чифчијски однос. Један део су убили или протерали са имања и на тај начин су себи обезбедили читлуке. Поред феудалних обавеза према својим новим господарима, српске чифчије су имале и обавезу да бране читлук од напада околних паша, као и да издржавају војску која је учествовала у тим сукобима. Крај 18. века обележили су бројни пљачкашки походи појединих паша, који су показали сву размену анархије и потпуну немоћ централних власти да заведе мир у овим областима. Тако је, средином 1750. године, дукађински⁷ мутесариф сакупио разбојничке чете и опустошио српска села у Вучитрнском санџаку. Слично се десио и 1776. године, када је дивши ђаковачки мутесариф, са око 8.000 Арбанаса из северне и средње Албаније, упао у Метохију и том приликом опљачкао бројна српска села. Под удар арбанашких пљачкашких чета нашли су се, између осталих и поседе манастира Високи Дечани (Шешум, 2017, стр. 39–40).

Кроз читав XVIII век, положај Срба у Османском царству био је веома тежак. Оптерећено бројним порезима и наметима, као и читлучењем које је често, силом било наметнуто од муслиманских господара, српско становништво је све јаче материјално пропадало. Тешку ситуацију додатно су погоршавале бројне качачке банде, башибозук и јаничари, који су систематски пљачкали српску рају. Неиздржљивост овако тешког положаја изнедриће у првим годинама XIX века жељу за ослобођењем од вишевековне турске власти, која ће се 1804. године манифестовати у Београдском пашалуку, са издијањем Првог српског устанака.

⁷ Дукађин – северни предео средишне Албаније.

ИЗВОРИ

АРХИВСКА ГРАБА

Архив Србије, Књажева Канцеларија (даље: КК), XII, бр. 190, Јанићије Радовић – кнезу Милошу Обреновићу, Јагодина 10/22. август 1822.

Архив Србије, Министарство иностраних дела, Инострано одељење, 1847, ф V, р 58, Но 4885, Начелство Крушевачког округа – Попечителству иностраних дела, Крушевац 30. новембар/12. децембар 1847.

Архив Србије, Министарство иностраних дела, Инострано одељење, 1847, ф V, р 58, Но 5067, Начелство Чачанског округа – Попечителству иностраних дела, Чачак 22. октобар 1847.

ОБЈАВЉЕНИ ИЗВОРИ

Митровић, М. (1988). *Подаци о Срдији у њојоколима Дворској райној савеза у Бечу (1717-1740)*. Београд: Српска академија наука и уметности.

ЛИТЕРАТУРА

Батаковић, Д. (прир.) (1988). *Савременици о Косову и Меџохији 1852-1912*. Београд: Српска књижевна задруга.

Богдановић, Д. (1985). *Књија о Косову*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Васиљевић, Хаџи Ј. (1905). Арнаутски покрет у XIX веку. *Рајник*, 59 (4), 59 (5-6), 495-510, 637-668.

Гавриловић, М. (1909). *Милош Обреновић, књија III*. Београд: Српска књижевна задруга.

Гравије, Г. (1995). *Сџара Срдија и Алданија*. Приштина: „Јединство“.

Јагодић, М. (2016). *Срдија и Сџара Срдија (1839-1868) наслеђе на јују*. Београд: Истотијски институт.

Лутовац, М. (1955). *Гора и Ојоље*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Љушић, Р. (2011). *Вујкина враџа, Хроника њодјорској села Исџок, Први гео*. Београд: „Фреска“.

Нушић, Б. (1986). *Косово, ојис земље и народа*. Београд: „Просвета“.

Павловић, С. К. (2001). *Исџорија Балкана*. Београд: Сlio.

Радоњић, Ј. (1950). *Римска курија и јужнословенске земље од XVI до XIX века*. Београд: Српска академија наука и уметности.

Рот, Х. (1996). *Косовски искони*. Београд: „Никола Пашић“.

Самарџић, Н. (1985). Савремена штампа о Великој сеоби Срба. *Исџорјски часојис*, XXXII, 81-86.

Самарџић, Н. (1990). Велика сеоба Срба 1690. У: *Три века сеобе Срба*. Приштина: „Јединство“.

- Самарџић, Р. и др. (ур.) (1989). *Косово и Мейхохија у српској историји*. Београд.
- Слијепчевић, Ђ. (1983²). *Српско-арбанашки односи кроз векове са њоседним осврћом на новије време*. Хилместир: Самиздат.
- Стојанчевић, В. (1971). *Јужнословенски народи у Османском царству од Јегренској мира 1829. до Париској конгреса 1856. године*. Београд: Издавачко-штампарско предузеће ПТТ.
- Стојанчевић, В. (1994). *Срби и Арбанаси 1804–1912*. Нови Сад: „Прометеј“.
- Стојанчевић, В. (1999). Историјски преглед прогона и нестајања Срба у Метохији и на Косову за време турске управе (до 1912). *Добровољачки гласник*, 13 (IX), 90–98.
- Терзић, С. (1997). Стара Србија – настанак имена и знања о њој до 1912. *Историјски часопис*, XLII–XLIII, 91–110.
- Урошевић, А. (1965). *Косово*. Београд: „Научно дело“.
- Чемерикић, М. (1937). Трговина, занатство, индустрија и кредитне установе у Старој Србији од 1875. до 1937. године. У: А. Јовановић (ур.), *Сјоменица двадесетогодишњице ослобођења Јужне Србије (692–693)*. Скопље: Скопско научно друштво – Штампарија „Јужна Србија“.
- Шешум, У. (2017). *Србија и Стара Србија (1804–1839)*. Београд: Филозофски факултет.
- Abou-el-Haj, R. A. (1969). The Formal Closure of the Ottoman Frontier in Europe: 1699–1703. *Journal of the American Oriental Society*, 89 (3), 467–485, <https://doi.org/10.2307/596616>
- Ágoston, G. (2011). The Ottoman Wars and the Changing Balance of Power along the Danube in the Early Eighteenth Century. In: J. Pešalj, N. Samardžić, Ch. Ingraо (Eds.), *The Peace of Passarowitz, 1718* (93–108). Indiana: Purdue University Press.
- Berenger, J. (2014). *The Habsburg Empire 1700–1918*. New York City: Routledge.
- Braubach, M. (1962). *Die Geheimdiplomatie des Prinzen Eugen von Savoyen*. Köln: Springer Fachmedien.
- Parvev, I. (2010). „Krieg der Welten“ oder „Balance of Power“: Europa und die Osmanen, 1300–1856. In: I. Dingel, M. Schnettger (Eds.), *Auf dem Weg nach Europa: Deutungen, Visionen, Wirklichkeiten* (131–145). Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Pešalj, J. (2015). The Distinctiveness of the Habsburg–Ottoman Border in the Eighteenth Century. In: M. Baramova, G. Boykov, I. Parvev (Eds.), *Bordering Early Modern Europe* (21–38). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Roider, K. A. (1982). *Austria’s eastern question: 1700–1790*. Princeton: Princeton University Press.

Samardžić, N. (2011). The Peace of Passarowitz, 1718: An introduction. In: J. Pešalj, N. Samardžić, Ch. Ingraio (Eds.), *The Peace of Passarowitz, 1718* (9–37). Indiana: Purdue University Press.

Непрнер, Н. (2019). The Treaties of Požarevac and their impact on Europe. *Испрживања*, 30, 87–96; doi: 10.19090/i.2019.30.87-96

SLAVIŠA D. NEDELJKOVIĆ

MILOŠ Z. ĐORĐEVIĆ

ALEKSA M. POPOVIĆ

UNIVERSITY OF NIŠ

FACULTY OF PHILOSOPHY

DEPARTMENT OF HISTORY

SUMMARY

CIRCUMSTANCES IN THE CENTRAL AREAS OF OLD SERBIA
IN THE LATE 18TH AND EARLY 19TH CENTURIES

Throughout the 18th century, anarchy raged through the Ottoman Empire, the consequences of which directly affected Christian subjects, who felt growing property and legal insecurity. The Turkish central government almost did not exist. Although Porta repeatedly tried to curb anarchy and separatist movements with a series of firmans and berets, little was achieved in that regard. In the years after the Great Migration, the settlement of Arbanasi tribes from the mountainous areas of northern Albania began. Supported by the Ottoman authorities, in the following decades, the Arbanassis turned the central area of Old Serbia into a scene of feudal and tribal anarchy and bloody reckoning with the Serbian Orthodox population. Burdened with numerous taxes and levies, as well as reading, which was often imposed by force by Muslim masters, the Serbian population was increasingly materially declining. The difficult situation was further aggravated by numerous Kachak gangs, bashibozluk and janissaries, who systematically plundered the serbian christian population. The unbearable of such a difficult position will give rise in the first years of the 19th century to the desire for liberation from the centuries-old Turkish rule, which will be manifested in the outbreak of the First Serbian Uprising in 1804 in the Belgrade pashaluq.

KEYWORDS: Albanians; Oppression; The Ottoman Empire; Wars; The Serbian People; Old Serbia; The System of the Chiflik-Sahibs.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом Creative Commons

Ауторство-Некомерцијално Међународна 4.0 (CC BY-NC 4.0 |

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial International 4.0 licence (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).